

EKÜMENİK BUHRAN: HEYBELİADA RUHBAN OKULU

DOÇ. DR. SALİM GÖKÇEN*

Fener-Rum Patrikhanesi'nin Faaliyetleri ve Statü Meselesi

Osmanlı İmparatorluğu'nda İstanbul patrikleri, devlete sadık kaldıkları müddetçe makamlarını, salahiyetlerini muhafaza ettiler. Buna rağmen devleti parçalayıp önce bağımsız bir Yunanistan, sonra da yeni bir Doğu Roma Devleti kurma kararını alan Etnik-i Eteryâ Cemiyeti'nin tabîî azalarından olan Fenerli Rum ailelerin telkinleri ile hareket etmek suretiyle, kanuna ve kamu düzenine aykırı faaliyetlerde bulunan patrikler, fermanla belirtilen çerçevenin tamamen dışına çıkmaya başladılar. Nitekim 1657'de, siyasî faaliyetlere girişip Eflâk Voyvodası Constantin Şerban'ı isyana teşvik etmek suretiyle dinî olan salahiyetlerini aşan patrik III. Parthenios, IV. Mehmed'in emri ile Parmakkapı'da idam edildi. Bu olaydan sonra yeni patriğin tâyin merasimi Bâb-ı Âlî'de Sadrâzam huzurunda yapılmaya başlandı. Bununla birlikte Eflâk ve Mora isyanları ile ilgisi tespit edilen Patrik II. Grigorios, 1821'de II. Mahmud'un emri ile Bendereli Ali Paşa tarafından paskalya gecesi boynuna yaftası ilâştirilerek Patrikhanenin Orta Kapısı'nda idam edildi¹.

Fener Rum Patrikhanesi, 1453'ten Lozan Antlaşması'na kadar geçen süre zarfında Türk kanunları himayesinde tam bir emniyet altında bulunmuş, fakat

* Erzincan Üniversitesi FenEdebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

Fener Rum Patrikhanesi, 1453'ten Lozan Antlaşması'na kadar geçen süre zarfında Türk kanunları himayesinde tam bir emniyet altında bulunmuş, fakat bu güveni suiistimalde asla tereddüt etmemiştir.

bu güveni suiistimalde asla tereddüt etmemiştir². Bu geçen süre zarfında Fener Rumları yabancı dil bilmeleri nedeniyle Osmanlı sarayına tercüman olarak girmişler ve hatta Türk devlet idaresinde önemli idarî makamları da işgal etmişlerdir.

1814-1919 yılları arasında Patrikhane, Etnik-i Eteryâ Cemiyeti³'nin merkezi olarak çalışmış, bir taraftan dinî vazifelerini ifâ eder görünürken diğer taraftan yıkıcı faaliyetlerden geri durmamıştır⁴. Patrikhane, bu dönem içerisinde Türk kanunlarının himayesinde kiliseler inşa etmiş, okullar açmış ve buralarda dinî ayin perdesi arkasında Rumları devlete karşı teşkilatlandırmıştır.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra Fener Rum Patrikhanesi, İstanbul'un Yunanistan'a ilhakını istemeye⁵ ve uluslararası bir idareye kavuşturulması için bazı girişimlerde bulunmaya başladı. Bununla birlikte Patrikhane, Türklerle meskûn bölgelerde Türkleri göçe zorlamak için sık sık yangınlar dahi çıkarttı⁶.

13 Ekim 1919'da Fener Rum Patrikhanesi, batılı devletlere gönderdiği bir muhtıra ile Anadolu'da başlayan Kuva-yı Milliye hareketinin aslında Türk barbarlığından başka bir şey olmadığını ileri sürerek, Rumların kurtuluşunun ancak batılı devletler tarafından Anadolu'nun işgal edilmesine bağlı olduğunu bildirdi⁷. Patrikhane'nin hazırladığı bu bildiri, Atina Metropolidi Meletios tarafından İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri yönetimine ulaştırılarak, Hristiyan dünyanın acil müdahalesi istendi.

Doğu Roma İmparatorluğu'nu yeniden ihyâ etmek doğrultusunda kurulan Etnik-i Eteryâ Cemiyeti'nin yanısıra, merkezi Fener Rum Patrikhanesi'nde, şubeleri Anadolu'da bulunmak üzere *Maori Mira Cemiyeti*⁸, *Rum İzci Cemiyeti*⁹, *Rum Kızılhaç Cemiyeti*¹⁰, *Pontus Cemiyeti*¹¹ ve *Kordos Komitesi*¹² kuruldu. Karadeniz'de bir Pontus Devleti kurma amacına yönelik faaliyetleri de yürüten Patrikhane, Batum ve Poti gibi diğer Karadeniz şehirlerinde bulunan Rumların, Trabzon ve Samsun civarına yerleşmelerine yönelik iskân hareketi¹³ içinde de bulundu.

Böylece temel statüsünden ayrılan Patrikhane, Yunanistan'ın Türkiye'deki şubesi haline geldi. Patrikhane, bütün işlerini birinci derecede İstanbul'daki Yunan Temsilciliği, ikinci derecede ise Müttefik Temsilcileri ile görmeye başladı.

Patrikhane konusunda Mustafa Kemal Paşa, 25 Aralık 1922'de *Le Journal* gazetesi muhabiri Paul Heriot'ya Çankaya'da verdiği beyanatta şunları söylemektedir¹⁴:

“Bir fesad ve hıyânet ocağı olan ve memleketimize nifak tohumları eken, uyuşmazlıklar yaratan, Hristiyan hemşehrilerimizin huzur ve refahı için de uğursuzluğa ve felâkete sebep olan Rum Patrikhanesi’ni artık topraklarımız üzerinde bırakamayız. Bu tehlikeli teşkilâtı memleketimizde muhafazaya bizi mecbur etmek için ne gibi vesile ve sebepler gösterilebilir? Türkiye’nin Rum Patrikhanesi için arazi üzerinde bir sığınacak yer göstermeye ne mecburiyeti var? Bu fesad ocağının hakiki yeri Yunanistan değil midir? Büyük Millet Meclisi tarafından idare edilmekte olan yeni Türkiye, Bâb-ı Âli’nin taht-ı idâresindeki eski Osmanlı İmparatorluğu değildir. Yeni Türkiye, şeref ve haysiyet, kudret ve kuvvetini müdrük ve hukûkunu muhâfaza için mevcûdiyetini tehlikeye atmaya hazır ve âmâdedir”.

Lozan Görüşmeleri devam ederken, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Isparta Mebusu Hüseyin Hüsni Efendi’nin Rauf (Orbay) Bey’e; “Patrikhane İstanbul’da kalacak mı?” sorusuna karşılık; Rauf Bey’in, Patrikhane’nin ihanetkâr faaliyetlerinden bahsettiği sırada mebuslar, “Aynaroz’a Atina’ya gitsin” şeklinde tempo tuttular¹⁵. Yine Patrikhane’nin İstanbul’da kalıp-kalmaması ile ilgili olarak da Meclis’in gizli oturumunda, 2 Mart 1923’te, Rıza Nur Bey’in konuşması¹⁶ ile birlikte hararetli tartışmalar meydana geldi.

Lozan görüşmelerinde Patrikhane konusu, “Azınlıklar Alt Komisyonu”nda gündeme geldi¹⁷. Türk delegeler, Mustafa Kemal Paşa’nın da dediği gibi bir *fesad ocağı* haline gelen Patrikhane’nin kesinlikle Türk topraklarından çıkarılmasını istiyordu, ancak Türk Heyeti, karşısında bu isteğe direnen çok sert bir muhalefet buldu¹⁸. Görüşmeler süresince, Türk delegelerini en çok uğraştıran konuların başında gelen Patrikhane meselesi, yapılan yoğun tartışmaların ardından, Osmanlı döneminde bütün ayrıcalıkların kaldırılıp, yalnızca dini yetkileri ile sınırlı kalması koşuluyla, Patrikhane’nin İstanbul’da kalmasının kabul edilmesiyle sonuçlandı. Başdelege İsmet Paşa da, bu konuda taraf devletlerin vermiş oldukları sözleri “sözlü senet” olarak kabul ettiğini bildirdi¹⁹.

Lozan’da anlaşma metinleri içerisinde Patrikhane sözü geçmemekle birlikte, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Patrikhane, laik bir devlet içinde İstanbul’daki Rum azınlığın bir kilisesi olarak varlığını korumuştur. Bununla birlikte Patrikhane’nin idarî, siyasî ve yargısal yetkilerine son verilmiş ve sadece dini bir kurum olarak kalması sağlanmıştır. Bu da Patrikhane’nin herhangi bir yargı yetkisinin olmaması ve üniter devletin yargı yetkisinin bütün vatandaşlar için geçerli olması demektir.

Lozan’da anlaşma metinleri içerisinde Patrikhane sözü geçmemekle birlikte, Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Patrikhane, laik bir devlet içinde İstanbul’daki Rum azınlığın bir kilisesi olarak varlığını korumuştur.

Lozan'da azınlıklara tanınan haklar artık *çok-hukuklu* değil, mütekabiliyet ilkesine bağlı ve klasik azınlık haklarıdır²⁰.

Lozan'da yapılan müzakerelere ve anlaşma hükümlerine göre Patrikhane'nin hukukî durumu şu şekilde özetlenebilir:

1) Patrikhane'nin İstanbul'da kalması bir anlaşma hükmü ile değil Türkiye'nin tek taraflı bir tasarrufu ile olmuştur.

2) Patrikhane, bir Türk kuruluşudur. Patrik ve Patrikhane memurları Türkiye Cumhuriyeti vatandaşdır. Türk Hükümetinin muvafakati ile tâyin edilirler ve Türk Hükümetinin denetimine tabidirler.

3) Patrik ve Patrikhane'nin 1453'ten 1923'e kadar sahip olduğu siyâsî ve idarî, hak ve imtiyazlar kaldırılmıştır. Patrikhane ancak dinî ve ruhanî işlerle uğraşabilir.

4) Patrikhane İstanbul'daki Rum cemaatinin resmi temsilcisi olmadığı gibi bu cemaat ile Türk resmi makamları arasında sözcülük, aracılık gibi işleri de yapamaz.

5) Patrikhane ile Patrik ve Patrikhane görevlilerinin tabî oldukları genel hükümlere gelince; Patrikhane, Türkiye'deki gayrimüslim azınlıklara ait herhangi bir kilise veya sinagog gibi Lozan Andlaşması'nın 40. ve 42. maddelerinde ifade edilmiş olan serbestlik ve himayeden faydalanır. Anlaşmanın 45. maddesi gereğince de aynı haklardan Yunanistan'daki Türk azınlığa ait dinî kuruluşlarda istifade ederler²¹.

Patrik ve Patrikhaneye bağlı görevliler; Rum azınlığa mensup birer fert olarak Lozan Andlaşması'nın azınlıkların himayesine dair hükümlerinden faydalanırlar. Yani bu kişiler, Anayasamızdaki temel hak ve hürriyetler hususunda Türk tebaası Müslümanlardan farklı hükümlere tabî tutulmazlar. Lozan Andlaşması'ndaki bu hükmün nedeni, ülkelerin genellikle anayasalarında bulunduğu gibi Yunanistan'ın da aynı hükmü kendi topraklarındaki Türk azınlığa tatbik etmeyi anlaşmanın 45. maddesi ile kabul etmiş olmasıdır.

Patrik ve Patrikhaneye bağlı görevliler; bir Türk resmi kuruluşunun memuru olarak da sıfatlarına ilişkin Türk kanunlarına tabîdirler. Bu nedenle, görevlerini herhangi bir şekilde kötüye kullanmaları durumunda veya Türk devletinin şahsiyetine karşı işleyebilecekleri herhangi bir cürüm halinde Türk Ceza Kanunu'nun öngördüğü müeyyidelere tabîdirler.

Patrikhane ve Patrikhane görevlilerinin Türkiye Cumhuriyeti içerisindeki hukukî konumlarını inceledikten sonra şimdi de patriklik makamının işleyiş düzenine bir göz atalım. Patrikhane'de işler, komisyonlarca yürütülür. Her komisyonun başında bir metropolit bulunmaktadır²². Fener Patriği, 6 Aralık 1923 tarihli valilik tezkeresine dayanan bir prosedür içerisinde²³ St. Synode tarafından seçilir. St. Synode, patrik adayları listesini İstanbul Valiliğine sunar. Bu adaylar

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olup makamları, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer alan metropolitliklerdir. İstanbul Valiliği, gerekçe göstermeden seçilmesini istemediği adayları listeden çıkarabilir. Valilik'ten gelen listedeki adaylar, St. Synode'da oylanır ve biri patrik seçilir²⁴.

Fener Patrikleri, Türkiye Cumhuriyeti yasaları çerçevesinde idarî açıdan, Eyüp Kaymakamlığı'na, Fatih Savcılığı'na ve İstanbul Valiliği'ne bağlıdırlar. Çoğu cemaatsiz 18 metropolit tarafından yapılan seçimin onayını İstanbul Valiliği verir. Buna göre patriğin Türkiye Cumhuriyeti Devleti içindeki en yüksek dereceli muhatabı İstanbul Valisi'dir²⁵.

Sonuç olarak Fener Rum Patriği, Türkiye'de her fert gibi Türk Anayasasının ve Türk Kanunlarının himayesi ve teminatı altındadır. Bundan başka kendisinin bir cemaatin dinî başkanı olarak, ruhanî ve dinî hüviyetini muhafaza ettiği ve görevini başka amaçlara alet etmeye teşebbüs etmediği sürece Türkiye'de geleneksel olarak asırlardan beri her din adamının gördüğü hürmet ve itibarı görmesi doğaldır²⁶.

Fener Rum Patrikhanesi, Lozan Andlaşması'na göre tamamen Türkiye Cumhuriyeti yasalarına ve Türk makamlarının denetimine tabî olmasına rağmen Türk hükümetinin vakıfların kontrol ve denetlenmesi ile ilgili kanuna dayanarak, Patrikhane hesaplarının kontrolünü istemesi üzerine Patrikhane yetkilileri; *"Bu müessese Lozan Andlaşması'na tanınmıştır ve denetlenemez"* diyerek kontrole karşı çıkmıştır²⁷. Oysa Lozan'da Patrikhane'nin iddia ettiği gibi bir hüküm bulunmamaktadır. Bu durum, Patrikhane'ye Türk toplumunun sosyal kurumları içinde üstün ve imtiyazlı bir konum sağlama düşüncesinin bir göstergesidir. Halbuki Türkiye'de bu imtiyaz sadece, karşılıklı olmak şartıyla yabancı devletlerin temsilcilerine verilmiştir. Bunun dışında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde faaliyette bulunan her çeşit Türk ve yabancı kuruluş, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kayıtsız şartsız denetim ve teftişine tabîdir. Patrikhane'nin iddia ettiği Lozan Andlaşması'nın ilgili hükümleri, yalnız gayrimüslim Türk vatandaşlarının din ve ibadet özgürlükleri ile ilgilidir.

Lozan Andlaşması'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti yasalarına tabî olan Patrikhane, 1948 yılından itibaren ABD'nin ilgi alanına girdi. II. Dünya Savaşı ile birlikte bir canlanma içerisine giren Patrikhane'deki hareketlilik ABD'yi rahatsız etmeye başladı²⁸. 21 Şubat 1946'da patrik seçilen Maksimos'un Sovyet yanlısı olduğu iddiaları üzerine ABD el altından yeni aday arayışına girmiş ve sonunda Patrik Maksimos, 1948'de istifa ettirilerek Kuzey ve Güney Amerika Başpiskoposu

Fener Patrikleri,
Türkiye
Cumhuriyeti
yasaları
çerçevesinde
idarî açıdan, Eyüp
Kaymakamlığı'na,
Fatih Savcılığı'na
ve İstanbul
Valiliği'ne
bağlıdırlar.

Lozan Andlaşması'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti yasalarına tabii olan Patrikhane, 1948 yılından itibaren ABD'nin ilgi alanına girdi.

Athenagoras patrikliğe getirilmiştir²⁹. Bu dönem, ABD'nin artık Patrikhane ile doğrudan ilgilenmeye başladığı bir evredir. Bunun temel nedeni, Stalin'in II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Rus Kilisesi'nin üzerindeki baskıları hafifletmeye başlaması, buna karşılık bu kilisenin de "Komünizme muhalefet"ten vazgeçmesidir³⁰.

Athenagoras'nın 1972'deki ölümüne kadar süren patrikliği döneminde Hristiyan dünyası ile birçok önemli olay meydana geldi. Patrik, Papa VI. Paul ile Kudüs'te görüştü, ardından Papa, İstanbul'u ziyaret etti ve Vatikan ile Fener karşılıklı olarak Aforozları kaldırdılar³¹. Yine Athenagoras döneminde, Heybeliada Ruhban Okulu'nun yapısında ve statüsünde yeni düzenlemelerle, değişiklikler de yapıldı.

Cumhuriyet döneminin en uzun süre görevde kalan patriği olan Athenagoras kadar, hatta ondan daha faal bir görüntü sergileyen Bartholomeos (Dimitrios Archondonis), 22 Ekim 1991'de patrikliğe seçildi. Bartholomeos; Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Lozan Andlaşması, 3335 sayı ve 26 Mart 1987 tarihli yasa³², 2908 sayılı Dernekler Kanunu³³ ve Türk Medeni Kanunu'na göre kurulan Vakıfların eylemlerini düzenleyen 25 Temmuz 1970 tarih ve 7-1066 Sayılı Tüzük'e³⁴ göre Bakanlar Kurulu'nun izni olmadan uluslararası faaliyetlerde bulunmaması gerekirken, bu zamana kadar yaptığı faaliyetler ve verdiği demeçlerle bu yasalara pek de itibar etmediğini göstermiştir.

1994 yılında bir sempozyumda Türk Ortodoks Patriği Selçuk Erenerol Patrik Bartholomeos ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bartholomeos, Ekümenik Patrik unvanına sahip olur olmaz ilk icraat olarak Ruhban Okulu'nu açacaktır. Ruhbanlar için Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma zorunluluğu kalkacak, dolayısıyla dışarıdan öğrenci ithal edecekler. En korkulan nokta ise bunun Vatikan usulü olmasıdır. Bu noktaya geldiği an "İstanbul bizindir" deyip mal varlıklarını talep edecekler. Atina'da Rum mal varlığı ile ilgili çalışmalar vardır. Uygun bir zamanda La Haye Adalet Divanı'na gideceklerdir"³⁵.

Bartholomeos'nun dünya Hristiyanlarını birleştirme ve hepsini Fener Patrikhanesi'ne bağlama girişimlerini, düzenlenmesinde öncülük ettiği; Patmos Adası'nda "Vahiy ve Çevre" (1995) ve Karadeniz'de "Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu" (1997) adındaki organizasyonlarla³⁶ sürdürdüğü, dönemin basın-yayın organlarında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Bartholomeos, Temmuz 1997'de Dünya Ermenileri Patriği I. Karekin'in davetlisi olarak yapacağı Ermenistan ziyaretinden önce Leyla Emeç Tavşanoğlu ile yaptığı söyleşide³⁷ Ermenistan ziyaretinin amacının parçalanmış olan Hristiyan kiliselerini birleştirmek olduğunu açıkladı. Patrik yine bu söyleşide, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinin Heybeliada Ruhban Okulu'nu açması ile yakından

ilgili olduğunu belirterek Türkiye'nin bu okulu açması gerektiği üzerinde durmuştur.

HEYBELİADA RUHBAN OKULU:

Okulun Açılışı, Faaliyetleri ve Kapatılması

19. yüzyılın başlarından itibaren Fener Rum Patrikhanesi, Ortodoks milletler arasında dinî birliği korumak amacıyla bir teoloji okulunun açılmasını gündeme getirdi³⁸. Patrikhane'nin bu yoldaki girişimlerinin ardından, 9. yüzyılda Patrik Fotios'un yaptırmış olduğu Heybeliada'daki Ayia Triada Manastırı'nın 1821'de yanan kısımları Patrik IV. Germanos tarafından 1842'de tamir ettirilerek, 1 Ekim 1844'te Heybeliada Ruhban Okulu açıldı. Bu okuldaki eğitimin amacının bilgili ve münevver ruhaniler yetiştirmek olduğu açıklandı³⁹. Bu bina bir müddet sonra yanmış fakat Padişahın bir fermanyıyla yeniden yaptırılmıştır. 1894 yılında bu kez depremde yıkılan binanın yapılmasına izin verilmiş ve Pavlos İstefanaki isminde bir hayırsever tarafından bugünkü şekilde inşa ettirilmiştir.⁴⁰

Ruhban Okulu, açılışından 1923 yılına kadar *Yüksek Ortodoks Teoloji Okulu* adını taşıdı⁴¹. Yedi sınıfı bulunan okulun ilk dört sınıfında liselerde okutulan bütün Fen dersleri, son üç sınıfında da Ortodoks Teoloji Bilimleri okutuldu. İhtisas sınıflarında, 1937 yılına kadar yalnız Türkçe dersi okutulurken bu tarihten itibaren Maarif Vekilliği'nin onayıyla kültür derslerinden Tarih, Coğrafya, Sosyoloji derleri de okutulmağa başlandı⁴².

Okuldaki eğitim-öğretim aşamalarını aşağıdaki şekilde görebiliriz⁴³;

1. 1844-1919 Dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji,
2. 1919-1923 Ortaöğretimsiz beş yıllık teoloji eğitimi,
3. 1923-1951 Dört yıl ortaokul ve üç yıl teoloji,
4. 1951-1971 Dört yıl lise ve üç yıl teoloji.

Fener Patrikhanesi'nin yetki alanında olan Heybeliada Ruhban Okulu'nda okul müdürü, metropolitler arasından atanır ve bu müdür aynı zamanda Ayia Triada Manastırı'nın da sorumlusudur⁴⁴.

Heybeliada
Ruhban Okulu,
Ortodoks
dünyasının en
stratejik kurumu
konumundadır.
Dünya
Ortodokslarının
dinî ve siyasî
açıdan
kontrol edilip
yönlendirilmesi,
bu okuldan
Patrikhane
ideolojisine bağlı
din adamlarının
yetiştirilmesine
bağlıdır.

Heybeliada Ruhban Okulu, Ortodoks dünyasının en stratejik kurumu konumundadır. Dünya Ortodokslarının dinî ve siyasî açıdan kontrol edilip yönlendirilmesi, bu okuldan Patrikhane ideolojisine bağlı din adamlarının yetiştirilmesine bağlıdır. Okulun, Patrikhane ve Ortodoks dünyası için taşıdığı stratejik önemi, okul açıldıktan sonra Patrik Germanos'un sarf ettiği şu sözlerden anlamak mümkündür; *"Ben nâm olsun diye, para kazanayım diye patrik olmadım. Okul açıldı, isterlerse gelsinler alsınlar patrikliği, ben de rahat edeyim."*

Okul, 1919'da Akademi statüsüne dönüştürüldü. Akademi süresi; önce beş, sonra dört yıl olarak tespit edildi. 1921-1922 öğretim yılı başında okula kaydolmak üzere sadece bir öğrenci müracaat edince okulun Akademi statüsüne son verildi. 1922-1923 öğretim yılında da Akademi öğrencilerinin tamamı mezun edildi⁴⁵.

Fener Rum Patrikleri, Heybeliada Ruhban Okulu'nu Lozan Andlaşması ile yürürlükten kalkmış olmasına rağmen 1862 tarihli Nizamnâme'nin *"İstanbul Patriği ile Cemaat-ı Metropolitanın Yekdiğerine Olan Münâsebatını Havi Nizamnâme Tercümesi"* kısmının 14, 15 ve 16. maddelerini⁴⁶ yürürlükte sayarak Patrikhane'ye bağlı eğitim-öğretim kurumu olarak devam etmesini sağlamışlardır.

2762 sayılı Vakıflar Kanunu Muvakkat Maddesi'ne⁴⁷ göre 1936 yılında beyannâmesi verilmiş olan Heybeliada Ruhban Okulu Vakfı'nın yöneticileri ve kurucusu, yine adı geçen Nizamnâmenin aynı maddelerine istinaden St. Synode Meclisince papazlar arasından seçildiler. Heybeliada Ruhban Okulu, 5 Haziran 1935 tarih ve 2762 sayılı Vakıflar Kanunu⁴⁸ gereği *mülhak vakıflar* kapsamına alınarak ve aynı kanunun muvakkat maddesi⁴⁹ gereğince 12 Mart 1936 tarihinde Tarabya Metropolitidi Iovakom ve Bursa Metropolitidi Polikarpos tarafından Kadıköy Evkâf İdaresine vakfın beyannâmesi verildi⁵⁰.

Bununla birlikte Heybeliada Ruhban Okulu'nun, Teoloji Okulu olarak derecelendirilmesi, millî Eğitim Bakanlığı'nun 8 Aralık 1950 tarih ve 9127/7 ile 2601 sayılı emri ile uygun görüldü. Bu emir üzerine 25 Eylül 1951 tarih ve 151 sayılı karar ile millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi, *"Rum Rahipler Okulu Yönetmeliği"*ni onayladı⁵¹. Bu yönetmeliğe göre Heybeliada Ruhban Okulu'nun amacı, rahiplik mesleğine girecek kişileri yetiştirmektir.

Yine, Fener Rum Patrikhanesi tarafından Heybeliada Ruhban Okulu'na yabancı öğretmen ve yurt dışından öğrenci getirilmesi konusunda, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri nezdinde birçok defa girişimlerde bulunuldu. 1947'de Patrikhane'nin yapmış olduğu girişim ve istekler, 26 Ekim 1949'da toplanan Hükümet Komisyonu tarafından; *"Heybeliada Ruhban Okulu'nun yabancı uyruklu talebeyi okutmaya değil münhasıran Türkiye'deki azınlık için din ve kilise adamı yetiştirmeye mahsus bir müessesedir."* kararı gerekçesiyle reddedildi.⁵² Ancak 1950 seçimleri sırasında Patrikhane'nin istekleri o sıralarda İstanbul'da 100 bin civarında Rum'un

yaşamayı göz önünde bulundurularak (seçimlerde oy kaygısı nedeniyle) Demokrat Parti tarafından bir söz verilmiş ve iktidara geldiklerinde de Başbakan Adnan Menderes'in bakanlığa talimatı ile okula çok sayıda yabancı öğrenci gelmeye başlamıştır. Oysa Lozan Andlaşmasının "ekalliyetlerin himâyesi"ne dair hükümlerin gereği Türkiye'deki azınlık eğitim-öğretim kurumlarının amacı, sadece azınlığın ihtiyaçlarına cevap vermektir. Buna rağmen 1950'lerin sonuna geldiğimizde Heybeliada Ruhban Okulu'nda 64 yabancı öğrenciye karşılık sadece 12 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı öğrenci bulunmaktaydı⁵³.

Okulda hızla artan yabancı uyruklu öğrenci sayısı, okulun kuruluş amacından uzaklaştığının ve Patrikhane'nin ekümenikliğinin tanınmasında yardımcı olacak elemanları yetiştiren bir kurum haline geldiğinin göstergesidir. Bunun önlenmesi için 30 Mayıs 1963 tarihli genelge ile 1951 yılında alınan karar yürürlükten kaldırıldı⁵⁴.

Bir İlahiyat Fakültesi haline getirilmesi için Patrik Athenagoras tarafından büyük gayretler sarfedilen Okul, 1844'ten itibaren "Yunanlılık" emellerine hizmet eden bir eğitim kurumu gibi faaliyet göstermiş ve mezunlarına ifrat derecesinde "Helenlik Ruhunu" aşlamıştır⁵⁵.

625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Yasası'nın 1. ve 13. maddeleri ile 8. maddelerinin özel yüksek okullara ilişkin 2, 3 ve 4. fıkralarının ve 48. maddenin⁵⁶ özel yüksek okullara ilişkin hükümlerinin iptal edilmesiyle, Türkiye'de 1844 yılından beri faaliyette bulunan, teoloji eğitimi veren ve bir yüksekokul statüsünde olan Heybeliada Ruhban Okulu kapatıldı. Kapatılma kararı, İstanbul millî Eğitim Müdürlüğü'nün 12 Ağustos 1971 tarih ve Özel Öğretim Kurumları 101787 sayılı gizli işaretli yazıları ile "Anayasa Mahkemesi'nin 12 Ocak 1971 tarihli kararı⁵⁷ ve 26 Mart 1971 tarihli gerekçesi muvacehesinde okulunuzun, bu kararın kapsamına girer durumda olduğu anlaşıldığından diğer yüksek okullar gibi özel bir yüksek okul mahiyetinde bulunan teoloji bölümününün 9 Temmuz 1971 tarihinden itibaren hiçbir hukukî varlığı kalmamıştır" denilerek, Heybeliada Ruhban Okulu Müdürlüğü'ne bildirildi⁵⁸.

Heybeliada Ruhban Okulu, kuruluşundan itibaren 127 yıl içerisinde toplam 930 mezun verdi. Bunlardan 343'ü piskopos oldu. Piskoposlardan 12'si patriklik makamına kadar yükseldi⁵⁹. Mezun olan 930 öğrencinin 255'i, 1950-1969 arasında eğitimlerini tamamladı. Bunların da sadece 38'i Rum asıllı Türk vatandaşıdır. Yine bu dönemde 162'si Yunan uyruklu olmak üzere toplam 187 yabancı öğrenci mezun oldu⁶⁰.

**Heybeliada
Ruhban Okulu,
kuruluşundan
itibaren 127 yıl
içerisinde toplam
930 mezun verdi.
Bunlardan 343'ü
piskopos oldu.
Piskoposlardan
12'si patriklik
makamına kadar
yükseldi.**

Fener Rum Patrikhanesi'nin ısrarcı bir şekilde, *Heybeliada Ruhban Okulu* açılmalıdır ve dünyanın her tarafından öğrenci alabilmelidir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bu okul üzerinde hiçbir şekilde denetim hakkı olmamalıdır. Patrik ve patriğe bağlı Metropolitlerin de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olma şartı kaldırılmalıdır isteklerini dile getirmesinin altında Ekümenizm yatmaktadır. Yukarıda sayılan isteklerin gerçekleşmesi halinde Fener Rum Patrikhanesi'nin Vatikan tipi bir yapılanma içerisine gireceği aşikârdır. Patrikhane, başta Selanik Teoloji Fakültesi olmak üzere, Teoloji eğitimi veren dünya üzerindeki bir çok okulda, personeline gerekli eğitimi almaktadır. Ayrıca Ortodoksların bulunduğu dünyanın diğer bölgelerinde de bu tür okulları açma imkânı mevcutken, ısrarla Ruhban Okulu'nun açılmasını istemesi, Patrikhane'nin uzak ve yakın hedeflerinin anlaşılması bakımından önemlidir.

Teoloji Bölümü'nün kapatılmasının ve tekrar açılmamasının hukukî dayanaklarını şu şekilde sıralamak mümkündür⁶¹;

1) Lozan Andlaşması'nın azınlıklara bir üstünlük ve imtiyaz değil, Müslüman Türk halkla eşit muamele görme hakkı tanınması ve bu durumun Anayasa'nın 12. maddesindeki eşitlik prensibine uygun olması,

2) 403 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun Türkiye'de dinî eğitimi cemaatlerden ve özel kişilerden alıp devlet görevi olarak millî Eğitim Bakanlığı'na vermesi,

3) 625 Sayılı Kanun'un 3. maddesinde özel şahıs ve tüzel kişilere dinî eğitim ve öğretim yapan özel öğretim kurumu açma yetkisinin verilmemesi, ayrıca Mekâtib-i Hususî Talimatnâmesi'nde de aynı hükmün olması,

4) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir devlet olarak nitelenmiş bulunması ve bunun gereği olarak dinî öğretim yapan okul açmanın ve yönetmenin yasak olması,

5) 625 Sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu'nun 3. maddesinin 3. paragrafı ile 28, 40 ve 41. maddelerinin kesin hükümler taşıması,

6) Anayasa'nın 24. maddesinde, "Din ve Ahlâk eğitim öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır" hükmünün bulunması,

7) Türk millî Eğitiminin Genel Amaç ve Temel İlkeleri'nin, 1973 millî Eğitim Temel Kanunu ve 1981 Yüksek Öğretim Kanunu ile belirlenmiş olması ve hangi derece ve türde olursa olsun okul programının bu genel amaç ve temel ilkelere uygun olarak geliştirilmesinin zorunlu olması.

Ruhban Okulu'nun idarî ve hukukî olarak tekrar açılabilmesi için okulun bir İlahiyat Fakültesi'ne veya kişi kararının rol oynadığı bir vakıf üniversitesine değil, İlahiyat Fakültesi olan bir devlet üniversitesine bağlanması gerekmektedir. Aksi durumda, yani Patrikhane'ye bağlı özerk bir Ruhban Okulu'nun açılması durumunda, vatandaşlar arasındaki eşitlik bozulacaktır.

Bununla birlikte, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde yüksek okulların kuruluş koşullarını belirleyen Anayasa'nın 130. ve 132. maddeleri de, Ruhban Okulu'nun yüksek okul statüsünde eğitim yapmasını engellemektedir⁶². Anayasa'nın 130. maddesi, *bilimsel özerkliğe sahip üniversitelerin devlet tarafından kanunlarla kurulmasını* emretmektedir. Dinî özerkliğe sahip bir okulun kurulması, ancak bu maddenin değiştirilmesi ile mümkündür. 132. madde ise, sadece *Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilâtına bağlı özel yüksek öğretim kurumları açılabilir* demektir. Bir Hukuk Devleti olduğu hususunda kimsenin şüphesinin olmadığı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde, Anayasa'nın bu maddeleri çerçevesinde Heybeliada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması mümkün değildir.

Laik Türkiye'de devlet, Müslüman din adamı yetiştirme işini nasıl yerine getiriyorsa, Hristiyan din adamı yetiştirme işini de yerine getirebilir.

Eğer ruhban okulu açılırsa, özel okul olarak açılacaktır. Bu durumda Ermeni, Süryani, Türk Ortodoks, Katolik, Protestan, Yehova Şahitleri, Bahailer, Babiler ve benzeri bir sürü din, mezhep, tarikat, gurup vs. aynı isteklerle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin karşısına çıkacaktır. Neticede Türk toplumu dinsel yönden parçalanacak ve huzursuzluklar, çatışmalar, çekişmeler, tartışmalar yaşanacaktır. Hepsinden önemlisi laik bir ülkede kanuni yönden bunlara müsaade etmek nasıl mümkün olacaktır? Neticede böyle bir karar her bakımdan Pandoranın kutusudur.

Laik Türkiye'de devlet, Müslüman din adamı yetiştirme işini nasıl yerine getiriyorsa, Hristiyan din adamı yetiştirme işini de yerine getirebilir. Dolayısıyla Hristiyan din adamları da devletin açacağı okullarda yetiştirilebilir. Devletin açacağı böyle bir okuldan dışarıdaki Ortodoks Türkler (Gagavuzlar, Çuvaşlar, Yakutlar ve saire) de yararlanma imkânına kavuşmuş olur. Ortodoks Türklere Türkiye'de din adamı yetiştirildiği takdirde Türkiye'ye yakınlık duyacakları tabiidir. Bu da Moldova, Ukrayna, bilhassa Rusya gibi ülkelerde bir nevi lobi demektir.

Bu şekilde bir okul, üniversitelerimizin herhangi birinde mevcut olan ilahiyat fakültelerine bir Hristiyan ilahiyatı bölümü ilave edilmesiyle mümkün olabilir. Böylece eğitim ve diğer faaliyetler de kontrol edilmiş olur.

Okulun öğretim elemanları Türk vatandaşlarından meydana gelmelidir. Kısaca okulun öğretim ve eğitim işi kesinlikle ve kesinlikle devletin elinde olmalıdır (Suret-i kat'iyede özel üniversitelerin, vakıfların, yarı resmi kuruluşların elinde olmamalıdır). Aksi takdirde birçok mahzurlar ortaya çıkacaktır.

Sonuç - Değerlendirme

Türkiye'deki Ortodoks Rumların azınlık kilisesi durumundaki Fener Rum Patrikhanesi, bugün hâlâ kendisini Osmanlı Devleti'nin kendisine vermiş olduğu statüde kabul etmekte ve bu şekilde uluslararası zeminlerde meşruiyet aramaktadır. Son 20 yıl içerisinde Patrikhane'nin özellikle Patrik Barholomeos'un faaliyetlerinin *Ekümenik* olma yolunda tezahür ettiği görülmektedir.

Patrikhane'nin sürekli uluslararası bir mesele haline getirmeye çalıştığı Heybeliada Ruhban Okulu'nun kuruluş amacı ise, Türkiye'de yaşayan 3 bin civarındaki Ortodoks Rum vatandaşının din adamı ihtiyacını karşılamak olmasına rağmen, açık olduğu süre içerisinde temel amacından ayrılarak Patrikhane'nin *ekümenik* iddialarını gerçekleştirmeye yönelik elemanlar yetiştirmesi, yıkıcı ve bölücü faaliyetlerde bulunması okulun kapanma sürecini başlatmıştır. millî Mücadele yıllarında adetâ bir terör örgütü gibi çalışan okuldan mezun olan; Patrik Vekili Doroteos Mamelis, Trabzon Metropoliti Chrisanthos, Samsun Metropoliti Germanos, İzmir Metropoliti Chrisosthmos, Edirne Metropoliti Palikaryos gibi din adamlarının faaliyetleri, okulun hangi yörünge içerisinde hareket ettiğini göstermektedir.

Uluslararası psikolojik baskı niteliği taşıyan Patrikhane'nin faaliyetleri ile, Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması ve buna bağlı olarak Patrikhane'nin statüsünde yapılması düşünülen değişikliklerin gerçekleşmesi amaçlanmaktadır.

1971 yılında Anayasa Mahkemesi Kararının ardından kapanan Heybeliada Ruhban Okulu'nun açılması isteği, Türkiye Cumhuriyeti yasalarına olduğu gibi Lozan ruhuna ve uluslararası diğer sözleşmelere de aykırı bir imtiyaz talebi niteliğindedir. Özellikle Patrik Bartholemos'un çabaları neticesinde bir çeşit uluslararası baskı haline dönüşen Ruhban Okulu'nun açılması meselesi, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasında eşitlik dengesini bozan bir siyasî imtiyaz talebidir.

Patrikhane bugün, *"Benim okulum kapalı, ruhban yetiştiremiyorum"* diyor. Ancak Heybeliada Ruhban Okulu'na eşdeğer veya aynı türden eğitim veren dünya üzerinde birçok okul bulunmaktadır. Bu nedenle Heybeliada Ruhban Okulu'nda bu kadar ısrarcı olunmasının altında başka nedenler yatmaktadır. Türkiye'de de bu okul açılmasını diyen yok, sadece YÖK'na veya MEB'na bağlansın şeklinde teklifler var. Üstelik statüsü belli olan ve herhangi bir okul açma yetkisi bulunmayan Patrikhane'nin kendi gözetim ve denetiminde olmasını istediği okulun açılması, bu şekilde mümkün değildir.

Hemen hemen herkesin bildiği, Tanzimat Nazırı Fuat Paşa'ya mal edilen bir söz vardır. Fuat Paşa, bir konferansta şöyle demiştir:

“Bu devlet, devletlerin en sağlamı. Siz dışarıda biz içeride yıkılmaya çalışıyoruz, bir türlü yıkılmıyor.”

Sanırız şakacı nazır yada ona bu sözü yakıştıran Türk mizahı yanlış söylememiş. Genel durum bugün de pek farklı değil. Papaz içeride, onlar dışarıda çalışıyorlar. Aktörler farklı, ancak senaryo aynı. Devlet uyuyan aydınların, duygusuz politikacıların elinde kaldığı sürece bu senaryo oynanmaya devam edecektir.

- 1 TEKİNDAĞ, Şehabettin “Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S:1 (Ekim 1967), s.55. Selahattin Salıhık, *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik-i Eteryay*, İstanbul: Kitap Yay. 1968, s.158. Hüsnü Sina Gürel, *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ümit Yay. Ankara, 1993, s.28.
- 2 BOA DH EUM MTK, 76/9. BOA DH EUM THR, 50/25. BOA DH MUİ, 35-1/13. BOA Y EE., 138/15. BOA Y PRK ASK, 22/56. BOA Y PRK AZI, 19/37. BOA DH EUM AYŞ, 60/1-2. BOA DH EUM AYŞ, 45/28 (1).
- 3 M. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, Ötüken Yay. İstanbul, 1996, s.179-190.
- 4 12 Haziran 1919 tarihli rapora göre, Patrikhane tarafından kapalı sandıklar içerisinde bulunan silahların yerli Rumlara dağıtıldığı ve Rumlardan Patrikhane tarafından silahlandırıldığı bildirilmektedir. BOA DH KMS, 49-2/28. BOA DH KMS, 49-1/78 (1-3). BOA DH KMS, 52-4/33. Kütahya Mutasarrıflığından Dahiliye Nezareti’ne 20 Mart 1919 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH İ-UM, E-50/17. Polis Müdüriyet-i Umumisi’nden Dahiliye Nezareti’ne 5 Haziran 1919 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH KMS, 49-2/28. BOA DH İ-UM, 19-8/1-8. BOA DH KMS, 49-2/48. Polis Müdüriyet-i Umumisi’nden Dahiliye Nezareti’ne, 29 Mart 1919 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH KMS, 49-2/9. BOA DH KMS, 49-1/9. BOA DH ŞFR, 100/184-185. BOA DH ŞFR, 101/19-20. BOA DH İ-UM, E-63/49. BOA MV, 116/89. *Harp Tarihi Vesikaları Dergisi*, Sayı:11, Vesika No.256. *Hakimiyet-i Milliye*, (8 Haziran – 2 Temmuz 1337). *Vakit*, (16 Kanun-ı Evvel 1337). *İkdam*, (25 Kanun-ı Sâni 1338). *Tasvir-i Efkâr*, (18 Mart 1335). *İleri*, (19 Mart 1335).
- 5 Mustafa Kemal Paşa’nın Hariciye Nezareti’ne gönderdiği şifre için bkz. HTVD, Sayı:11, Vesika No: 256.
- 6 SOFUOĞLU Adnan (1996), *Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul: Turan Yay., s.96.
- 7 ÇAPA, Mesut (1993), *Pontus Meselesi / Trabzon ve Giresun’da Millî Mücadele*, Ankara: TKA E Yay. s.38.
- 8 MUSTAFA KEMAL ATATÜRK (1989), *Nutuk*, TTK, I, Ankara, s.2-4.
- 9 BOA DH/İ-UM, 20-29/14-85. BOA DH İ-UM, E-62/45.
- 10 BOA DH ŞFR, 100/57. Muzaffer Tayip Gökbilgin, “Meclis-i Vükelâ Mazbatalarına Göre 1919 Senesinde Ecnebi İşgalleri ve Talepleri Karşısında İstanbul Hükümetleri”, *V. Tarih Kongresi*, s.719.
- 11 Geniş bilgi için bkz. Yılmaz Kurt, *Pontus Meslesi*, Ankara, 1995. BOA DH KMS, 49-2/57. Chrysanthos’un faaliyetleri için bkz. BOA DH KMS, 49-2/52. HTVD, S:11, Vesika No:276. HTVD, S:11, Vesika No.277.
- 12 Polis Müdüriyet-i Umumisi’nden Dahiliye Nezareti’ne, 20 Haziran 1335 tarihli tahrirat için bkz. BOA DH KMS, 49-2/34 (7). Ertuğrul Zekai Ökte, “Yunanistan’ın İstanbul’da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti KORDUS”, *BTTD*, S:40, (Ocak 1971), s.22.
- 13 HTVD, S:12, Vesika No: 318, 319, 320, 321.
- 14 *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, (haz.Nimet Arsan), III, AAM Yay. Ankara, 1997, s.79.
- 15 *TBMM Zabıt Ceridesi*, Ankara, 1960, 26, Devre:I, İctima:167, s.154.
- 16 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, Türkiye İş Bankası Yay. IV, Devre:I, İnikat:2 Celse:3, Ankara, 1985, s.4-28.
- 17 *Lozan Konferansları / Tutanaklar-Belgeler*, (hızl. Seha L. Meray-Osman Olcay), Takım:1, c.I Kitap:1, AÜSBF Yay. Ankara, 1969, s.328.
- 18 *Lozan Konferansları / Tutanaklar-Belgeler*, s.328-329. Rıza Nur, *Hayat ve Hatıratım*, İstanbul: İşaret Yay., c.II, 1992, s.288-289.
- 19 Böylece Patrikhane’nin -Osmanlı Devleti zamanında verilen bütün imtiyazları kaldırılarak- siyasi ve idari mahiyette olan işlerle uğraşmamak, sadece dinî ibadetlere ait hizmetleri yerine getirmek şartıyla -yalnız dinî konular çerçevesinde kalacağı yolundaki sözler senet olarak kabul edilerek- bir lütuf eseri olmak üzere kalması kabul edilmiştir. Geniş bilgi için bk. Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.367.
- 20 ERTUĞRUL, Halit “Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancılarla İlgili Yapılan Hukukî Düzenlemeler”, *Askeri Tarih Bülteni*, S:47, (Ağustos 1999), s.33. Taha Akyol, “Lozan’da Üniter Devlet”, *Milliyet-Gazete Pazar*, (23 Ağustos 1998).

- 21 İKSEL, Settar F. "İstanbul Rum Patrikhanesi", *BTTD*, c.XI, S:63, (Aralık 1972), s.42.
- 22 ORTAYLI, İlber "Ortodoks Kilisesi", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, XI, S:87, (Haziran 1987), s.25.
- 23 İstanbul Valiliği'nin St. Synode'a göndermiş olduğu yazıda; Patrik adayının Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması ve seçim sırasında Türkiye'de görevli bulunması gerektiği bildirilmektedir. *bkz.* A. Suat Bilge, *Büyük Düş / Türk-Yunan Siyasi İlişkileri*, Ankara: 21. Yüzyıl Yay. 2000, s.254.
- 24 M. Süreyya Şahin, "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c.12, İstanbul, 1995, s.347.
- 25 ALTINDAL, Aytunç (1995), *Türkiye ve Ortodokslar*, İstanbul: Anahtar Kitaplar, s.89.
- 26 İksel, "İstanbul Rum Patrikhanesi", s.43.
- 27 Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s.276.
- 28 Benlisoy-Elçin, *Fener Patrikhanesi*, s.53.
- 29 ABD'nin Rusya'da oluşan yeni siyasal yapılanma ortamında Patrikhane'yi Rusya'ya karşı bir silah olarak kullandığı Athenagoras'ın şu sözleri ile gerçeklik kazanmaktadır: "Ben, Truman Doktrini'nin dini bölümünü teşkil etmekteyim". *INAF Haber Merkezi*, (16.03.2001).
- 30 Athenagoras, Patrik seçilecek kişinin Türkiye vatandaşı olma zorunluluğu nedeniyle hemen Türkiye vatandaşı yapılmış ve 1 Kasım 1948'de patrik seçilmiştir. 26 Ocak 1949'da ABD Başkanı Truman'ın özel uçağı ile Türkiye'ye gelen Athenagoras, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından kabul edilmiş ve kendisine Truman'ın özel mektubunu ilemiştir. *INAF Haber Merkezi*, (21.05.1999).
- 31 Athenagoras'nın patrikliği döneminde 6-7 Eylül Olayları meydana gelmiş, Kıbrıs Sorunu bu patrik döneminde başlamış ve 1964'te yaklaşık 12 bin Yunanistan vatandaşının sınır dışı edilmesi yine bu dönemde yaşanmıştır. Geniş bilgi için *bkz.* Benlisoy-Elçin, *Fener Patrikhanesi*, s.54-55. Atatürk döneminde Patrikhane'ye bağlı olarak yedi metropolitlik vardı (Atatürk, 40 olan Metropolit sayısını 7'ye düşürmüştür). Athenagoras ise bu sayıyı 20'ye çıkartmıştır. Başbakan Suat Hayri Ürgüplü'nün beyanı için *bkz.* *Hürriyet*, (19 Ekim 1965). Süleyman Yeşilyurt, *Türk Hristiyanların Patrikhanesi*, Serajans Yay. ?, s.78-79.
- 32 *Resmi Gazete*, Sayı:19424, (07 Nisan 1987).
- 33 *DÜSTUR*, Beşinci Tertip, 22, s.636. *Resmi Gazete*, Sayı:18184, (7 Ekim 1983).
- 34 *DÜSTUR*, Beşinci Tertip, 9, s.2592, *Resmi Gazete*, Sayı:13586, (21 Ağustos 1970).
- 35 *INAF Haber Merkezi*, (20 Mayıs 1999).
- 36 Patrikhane'nin bu dönemdeki faaliyetleri için *bkz.* Salim Gökçen, "Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus'u Canlandırma Hayali: Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu (20-28 Eylül 1997)", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih - Dil ve Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*, (03-05 Mayıs 2001), I, Trabzon, 2002, s.819-846.
- 37 TAVŞANOĞLU, Leyla Emeç (1998), *Türk-Yunan Sorunları: Akiller Tartışıyor*, İstanbul: Çağdaş Yay., 1998, s.201.
- 38 GÜLER, Ali "Heybeliada Ruhban (Papaz) Okulu ve Gerçekler", *Bilge*, S:16, (Bahar 1998), s.29.
- 39 ERGİN, Osman (1977), *Türk Maarif Tarihi*, İstanbul: Eser Kültür Yay., c.I-II, s.743-744. Sevinç, *Misyoner Faaliyetleri*, s.380
- 40 Binanın iki yıl süren yapımı sırasında okulun lise sınıfları Fener'deki okulda, ihtisas sınıfları da hâlâ mevcut olan Kınalıada Tepesi'ndeki Metamorfosis Manastırı'nda eğitime devam etmişlerdir. Okul binası içinde Fener Rum Patriğinin yazlık ikâmetgâhı da bulunmakta, Patrik yaz aylarını burada geçirmektedir. *bk.* Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, s.744.
- 41 Okul bu tarihten sonra birinci derecede orta ihtisaslı Rum rahipleri yetiştiren müessese unvanını almıştır. *Bkz.* Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, s.744.
- 42 Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, s.744.
- 43 Benlisoy-Macar, *Fener Patrikhanesi*, s.66.
- 44 Benlisoy-Macar, *Fener Patrikhanesi*, s.66.
- 45 Emre Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, Tamga Yay, Ankara, 2000, s.33.
- 46 *DÜSTUR*, Birinci Tertip II, (1289), S.920.
- 47 *DÜSTUR*, Üçüncü Tertip, 16, (Teşrin-i Sani 1934-Teşrin-i Evvel 1935), s.1303.
- 48 *DÜSTUR*, Üçüncü Tertip, 16, (Teşrin-i Sani 1934-Teşrin-i Evvel 1935), s.1293-1303.
- 49 *DÜSTUR*, Üçüncü Tertip, 16, (Teşrin-i Sani 1934-Teşrin-i Evvel 1935), s.1303.
- 50 Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.77.
- 51 Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.78. Erol Cihangir, *Papa Eftim'in Muhturaları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, Turan Yay., İstanbul, 1996, s.18.
- 52 Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.84-85.
- 53 Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.87.

- 54 Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.89.
 55 Ali Güler, *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*, Ankara: Ocak Yay., 1999, s.60.
 56 *DÜSTUR*, Beşinci Tertip, c.IV, Üçüncü Kitap, (16 Nisan 1965-8 Ekim 1965), s.2847-2855.
 57 *Resmi Gazete*, Sayı: 13790, (26 Mart 1971). *Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi*, S:9, Ankara, 1972, s.131-193
 58 Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.101.
 59 Benlisoy-Macar, *Fener Patrikhanesi*, s.67.
 60 Güler, *Yunan-Rum Terörü*, s.64.
 61 Özyılmaz, *Heybeliada Ruhban Okulu*, s.133-134.
 62 CALAN, Gökür "Fener Patrikhanesi Vatikan Olma Yolunda", *Nokta*, S:37, (4-10 Eylül 1994), s.27. Aytunç Altındal, "Statü Meselesi Sorundur", *Nokta*, S:37, (4-10 Eylül 1994), s.30.

Kaynaklar

1) Arşiv

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İlgili Kalemler)

2) Süreli Yayınlar

Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, (1972), S:9, Ankara, s.131-193.
Hakimiyet-i Milliye, (8 Haziran – 2 Temmuz 1337).
Harp Tarihi Vesikalârı Dergisi, S:11, Vesika No: 256.
 _____, S:12, Vesika No: 318, 319, 320, 321.
INAF Haber Bülteni, (4 Aralık 1997).
 _____, (3 Nisan 2000).
 _____, (9 Nisan 2000).
İkdam, (25 Kanun-ı Sâni 1338).
İleri, (19 Mart 1335).
Nokta, (4-10 Eylül 1994), S:37.
Tasvir-i Efkâr, (18 Mart 1335).
Vakit, (16 Kanun-ı Evvel 1337).

3) Resmi Yayın ve Tutanaklar

DÜSTUR, Birinci Tertip, II, (1289), s.902-937.
 _____, Üçüncü Tertip, 16, (Teşrin-i Sani 1934-Teşrin-i Evvel 1935), s.1293-1303.
 _____, Beşinci Tertip, IV, Üçüncü Kitap, (16 Nisan 1965-8 Ekim 1965), s.2847-2855
 _____, Beşinci Tertip, 9, s.2592.
 _____, Beşinci Tertip, 22, s.636.
Lozan Konferansları / Tutanaklar-Belgeler, (1969), (Haz.Seha L. Meray-Osman Olcay), Takım:1, I/1, Ankara, AÜSBF Yay.
Resmi Gazete, (21 Ağustos 1970), Sayı:13586.
 _____, (26 Mart 1971), Sayı: 13790.
 _____, (07 Ekim 1983), Sayı:18184.
 _____, (07 Nisan 1987), Sayı:19424.
TBMM Gizli Celse Zabıtları, (1985), IV, Devre:I, İnikat:2 Celse:3, Ankara, Türkiye İş Bankası Yay. s.4-28.
TBMM Zabıt Ceridesi, (1960), 26, Devre:I, İctima:167, Ankara, s.154.

4) Araştırma Eserler

ALTINDAL, Aytunç, (1995), *Türkiye ve Ortodokslar*, İstanbul, Anahtar Kitaplar.
 ATATÜRK, Mustafa Kemal, (1989), *Nutuk*, I, Ankara, Türk Tarih Kurumu.
Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, (1997), (Haz.Nimet Arsan), III, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.
 BENLİSOY, Yorgo - MACAR, Elçin, (1996), *Fener Patrikhanesi*, Ankara, Ayrac Yay.
 BERKES, Niyazi, (2002), *Patrikhane ve Ekümeniklik*, İstanbul, Kaynak Yay.
 BİLGE, A. Suat, (2000), *Büyük Düş / Türk-Yunan Siyasi İlişkileri*, Ankara, 21. Yüzyıl Yay.
 CİHANGİR, Erol, (1996), *Papa Eftim'in Muhtraları ve Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi*, İstanbul, Turan Yay.
 ÇAPA, Mesut, (1993), *Pontus Meselesi / Trabzon ve Giresun'da Milli Mücadele*, Ankara: TKAE Yay.
 ERGİN, Osman, (1977), *Türk Maarif Tarihi*, I-II, İstanbul: Eser Kültür Yay.

- GÜLER, Ali, (1999), *Dünden Bugüne Yunan-Rum Terörü*, Ankara: Ocak Yay.
- GÜREL, Şükrü Sina, (1993), *Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993)*, Ankara, Ümit Yay.
- KOCABAŞ, Süleyman, (1988), *Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi*, İstanbul, Vatan Yay.
- KURT, Yılmaz, (1995), *Pontus Meselesi*, Ankara: TBMM Yay.
- NUR, Rıza, (1992), *Hayat ve Hatıratım*, II, İstanbul: İşaret Yay.
- ÖZYILMAZ, Emre, (2000), *Heybeliada Ruhban Okulu*, Ankara: Tamga Yay.
- SALIŞIK, Selahattin, (1968), *Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri Tarihi ve Etnik-i Eterya*, İstanbul: Kitaş Yay.
- SEVİNÇ, Necdet, (2002), *Osmanlı'dan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*, İstanbul: Milenyum Yay.
- SOFUOĞLU, Adnan, (1996), *Fener Rum Patrikhanesi ve Siyasi Faaliyetleri*, İstanbul: Turan Yay.
- ŞAHİN, M. Süreyya, (1996), *Fener Patrikhanesi ve Türkiye*, İstanbul: Ötüken Yay.
- TAVŞANOĞLU, Leyla Emec, (1998), *Türk-Yunan Sorunları: Akiller Tartışıyor*, İstanbul, Çağdaş Yay.
- VAHAPOĞLU, Hidayet, (1997), *Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*, İstanbul: MEB Yay.

5) Makaleler

- AKYOL, Taha, (23 Ağustos 1998), "Lozan'da Üniter Devlet", *Milliyet-Gazete Pazar*.
- _____, (27 Nisan 1994), "Patrikhane ve ABD", *Milliyet*.
- ALTINDAL, Aytunç, (4-10 Eylül 1994), "Statü Meselesi Sorundur", *Nokta*, S:37, s.30.
- CALAN, Göknur, (4-10 Eylül 1994), "Fener Patrikhanesi Vatikan Olma Yolunda", *Nokta*, S:37, s.27-30.
- ERTUĞRUL, Halit, (Ağustos 1999), "Osmanlı'dan Günümüze Azınlık ve Yabancılarla İlgili Yapılan Hukukî Düzenlemeler", *Askeri Tarih Bülteni*, S:47, s.27-35.
- GÖKBİLGİN, Muzaffer Tayip, "Meclis-i Vükela Mazbatalarına Göre 1919 Senesinde Ecnebi İşgalleri ve Talepleri Karşısında İstanbul Hükümetleri", *V. Tarih Kongresi*, s.719.
- GÖKÇEN, Salim, (2002), "Fener Rum Patrikhanesi ve Pontus'u Canlandırma Hayali: Din, Bilim ve Çevre Sempozyumu (20-28 Eylül 1997)", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih - Dil ve Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (03-05 Mayıs 2001)*, I, Trabzon, s.819-846.
- GÜLER, Ali, (Bahar 1998), "Heybeliada Ruhban (Papaz) Okulu ve Gerçekler", *Bilge*, S:16, s.29-37.
- İKSEL, Settar F., (Aralık 1972), "İstanbul Rum Patrikhanesi", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, XI, S:63, s.40-43.
- KARACA, M. Zafer, (Ağustos 1992), "Fetihten Sonra İstanbul ve Rum Toplumunu", *Tarih ve Toplum*, 18, S:104, s.77-81.
- ORTAYLI, İlber, (Haziran 1987), "Ortodoks Kilisesi", *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, XI, S:87, s.17-25.
- ÖKTE, Ertuğrul Zekai, (Ocak 1971), "Yunanistan'ın İstanbul'da Kurduğu Gizli İhtilâl Cemiyeti KORDUS", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S:40, s.20-23.
- ŞAHİN, M. Süreyya, (1995), "Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XII, İstanbul, s.342-348.
- TEKİNDAĞ, Şehabettin, (Ekim 1967), "Osmanlı İdaresinde Patrik ve Patrikhane", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S:1, s.52-55.